

Bir bor ekan, bir yo'q ekan. Yaqin-yaqin zamon-da, go'zal vodiy tomonda bir tepalik: u yog'i jilg'a, jilg'adan so'ng bor ekan qiya. O'sha qiyalikda bir Ona Quyon yashar ekan. Yer ostiga chuqur qazilgan uyida beshta bolasi bor ekan. Ona Quyon har kuni mevalar olib kelar va shirin suti bilan bolalarini boqar ekan. Bolalari ham sakraydigan bo'lib qolibdi. Ayniqsa, bit-tasi juda ayyor va sho'x ekan. Ona Quyon dalaga ke-tayotganida bolalariga qo'shiq aytarkan:

Yurmangiz aslo loyda,
Uyimiz pana joyda.
Sabzi va o't keltiray,
Oyoqqa juda foyda.

So'ng bolalarini uydan uzoqqa ketmasliklarini tayinlar ekan.

Bir kuni Ona Quyon dalaga ketganidan so'ng, Ay-yor Quyoncha ham tepaliklardan oshib uzoq-uzoqqa borib qolibdi. Qarasa, anchagina quyonlar sabzi ye-yayotgan ekan. Ayyor Quyonchani ham sabzi yegisi kelib: «Menga ham beringlar», degan ekan, quy-onlar: «Huv, uzoqdagi bog'ni ko'ryapsanmi? Biz o'sha bog'dan zo'rg'a-zo'rg'a olib keldik. Sabzi yemoqchi bo'lsang, o'sha bog'dan olib kel, ammo, ehtiyot bo'l, u yerda Olapar It bor», deyishibdi. Ayyor Quyoncha noiloj bog' tomonga ketaveribdi va yo'lda: «Bordi-yu it quvlasa, o'tlarga o'ralib qolib, qocholmasam It tutib oladi», deb, yuragini vahima bosib, kelgan yo'liga qa-rab qochibdi. Sabzi yeyayotgan quyonlarni ko'rgach

esa: «Qochaveringlar, Olapar It meni quvib kelyapti», degan ekan, hamma quyonlar sabzilarini tashlab qochib ketishibdi. Ayyor Quyoncha esa sabzilarni maza qilib yeya boshlabdi.

Endi gapni quyonlardan eshiting. Quyonlar rosa qochishibdi, bir payt qarashsa, orqalarida It yo'q emish. «Quyoncha bizni aldagan shekilli!», deb, orqaga qaytishibdi. Bobo Quyon tepalikka qarasa, Ayyor Quyoncha xirgoyi qilib, sabzilarni yeb o'tirganmish:

Dala-bog'ni kezaman,
Xavfni darhol sezaman,
Kim yomon niyat qilsa,
Qulog'ini cho'zaman.

Quyonlar: «Ushlanglar aldanchini, qulog'ini cho'zimiz!», deb yugurishibdi. Ayyor Quyoncha esa bog' tomon qochibdi. Ombiradan o'tib, bog' ichidagi o'tlar orasiga yashirinibdi. Olapar It xirgoyi qilib, qo'shig'ini aytayotgan ekan:

Olaparman vov-vov-vov,
Bog'bon bog'i katta hov.
Oyog'ini g'ajiyman,
O'g'rilarga menman yov.

Quvib kelayotgan quyonlarning qiy-chuvini eshitgan It ularni quvib ketibdi. Ayyor Quyoncha nafasini rostlab olib, yashirinib yotgan joyidan chiqib qarasa, bog'da mevalar pishgan, uzumlar ko'p va nariroqda kavlab olib, g'aram qilib qo'yilgan sabzi turganini ko'ribdi. Itning uzoq-uzoqlarga ketganidan dadil-

lashib, sabzi g'aramiga borib, sabzi yeya boshlabdi. U bog'bonni ko'rmagan ekan. Bog'bon Chol Itining ovozi kelgan tomonga borib, ombirani shox-novdalar bilan berkitib, xirgoyi qilib qaytayotgan ekan:

Bog' yaratdim bog'mi-bog',
Dimog'im har doim chog'.
Mendan hamma bahramand,
Quruq qolmas hatto Zog'.

Birdan Quyunchani ko'rib qolibdi va «Mah-mah», deb chaqirgan ekan, Ayyor Quyuncha qochibdi: ombira berkligini ko'rib, devorga sakrabdi, o'tolmabdi Gir aylanib qochayotib, suvsiz ariq quvurini ko'rib qolibdi va o'zini unga uribdi. Quvurdan zo'rg'a o'tib olib, tepalik tomonga qo'shiq aytib keta boshlabdi:

Dala-bog'ni kezaman,
Xavfni darhol sezaman,
Kim yomon niyat qilsa,
Qulog'ini cho'zaman.

Kutilmaganda tepalikdagi shuvoq, yantoq va qang'oqlar orqasidagi ikkita quloqni ko'rib qolibdi. Onasi aytib bergan yirtqichlar esiga tushib, bog' tomonga o'qdek qochibdi.

Orqasiga qarasa, Tulki quvib kelyapti. Ariqdagi quvurdan o'tib olib, bog' etagiga yashirinibdi. Tulki ham bog' ichiga zo'rg'a kiribdi. Bog'bon Iti uxlab yotgan ekan. Hamma yoqda g'arq pishgan uzum, nariroqda tovuqlar donlab yurgan ekan. Quyunchani ham unutgan Tulki: «Avval uzumga to'yay, son'g

tovuqlardan birini ushlab ketaman», deb uzumlardan yeb, rosa to'yibdi va qo'shiq ayta boshlabdi:

Po'stinginam paxmoq-ku,
Aldanganlar ahmoq-ku.
Kelaqolgin tovuqjon,
Don beraman tu-tu-tu.

Uvillagan ovozdan Olapar It uyg'onib ketib, ro'parasidagi Tulkini ko'ribdi va unga tashlangan ekan, qorni to'yib shishib ketgan Tulki o'zini quvurga uribdi. Quvur og'ziga qisilib qolibdi. Olapar It keliboq uning paxmoq dumini g'ajib uzib yuboribdi. Dumsiz Tulki esa bir amallab quvurdan chiqib, cho'l tomonga qochibdi. Olapar It iniga kirib yotibdi. Ayyor Quyuncha esa sabzidan bir donasini olib quvurdan chiqibdi, sabzini yebdi. Qorni to'yib, qo'shig'ini kuylab, dalalar tomonga ketibdi. Piyozpoyadan o'tibdi: qo'noqo't, kurmak, semizo't va maysa kabi yangi chiqayotgan o'tlar juda ko'p ekan. Piyoz ham juda yirik bo'lgan ekan, uning yunglariga piyozga sepilgan turli xil dori-larning hidi va gardi urib qolibdi. Issiqdan boshi aylanib ketib, quriyotgan kattakon sada soyasida uxlab qolibdi. Shu payt boshiga eski telpak kiyib olgan Paxmoq Ayiq kelib qolibdi. Quyunchani ko'rib qolibdi. Qulog'idan ushlab baland ko'tarib, do'rillagan ovozda qo'shiq ayta boshlabdi:

Gavdam qo'pol, qornim och,
Meni ko'rsang, jonzot qoch,
O't, meva, o'z yo'luga,
Asal bo'lsa bir quloch.

Quyuncha uygʻonib ketibdi. Paxmoq Ayiq: «Men seni yeyman», degan ekan, Ayyor Quyuncha: «Toʻgʻri aytasan, Ayiqpolvon, oʻzim ham jondan toʻydim, qayoqqa borsang, zoʻravonlik va nohaqlikkka duch kelasan, uning ustiga men piyozpoyadan oʻtgan edim, yunglarimga zaharli dorilarning hidi urib qolibdi, juda ham achchiq. Meni yemoqchi boʻlsang, katta sada kavagiga asalarilar kirib chiqyapti, u yerda koʻp asal bor. Oʻsha asaldan olib, menga surtib yesang, maza qilasan», degan ekan, sada shoxiga qoʻnib turgan Hind Maynasi gapga aralashibdi: «Quyunchaning gapi toʻgʻri, meni ham hayvonlarning kanasini yeydi deb, ataylab olib kelishgan edi. Bu oʻlkada meva va uzum koʻp ekan, maza qilib shirin mevalardan yeb yuribman, kanalarni ham aralashtirib turaman. Sen ham Quyunchani asal bilan qoʻshib yegin», debdi. Ayiqpolvon: «Rost aytasan», deb, Quyunchani yerda qoldirib, oʻzi sadaga chiqib ketibdi. Kavakka qoʻlini tiqqan ekan, asalarilar uni chaqa boshlabdi. Paxmoq Ayiq sadadan yiqilib tushib, botqoqlik tomon qochibdi. Ayyor Quyuncha ham Maynaga rahmat aytib, joʻnab qolibdi. Paxta dalasi oralab qoʻshigʻini kuylab ketaveribdi:

Dala-bogʻni kezaman,
Xavfni darhol sezaman,
Kim yomon niyat qilsa,
Qulogʻini choʻzaman.

Holdan toygan Quyuncha zax suv oqadigan zovur oldidagi doʻnglikka kelib qolibdi. Uxlab qolibdi. Bir payt vishillagan qoʻshiq eshilibdi:

Bo'lmasa hech qish-qish,
O'ynaymiz biz vish-vish.
«Ilonlar qirildi»,- deb,
Tarqalganmish mish-mish.

Ayyor Quyoncha ko'zini ochsa, ikki yonida ikkita Ilon uni yemoqchi bo'lib turgan emish. Yuragi o'ynab ketibdi, lekin darhol o'zini bosib olibdi va Ilonlarga: «Men kasalmand bir Quyonchaman, uning ustiga paxtazordan o'tib kelib, zovurdagi zavodning chiqindi suvi tashlangan zaxob suvdan ichgan edim. Yunqlaringa dorilar o'rnashib qolgan, paxta dalasiga qanaqa dorilar sepilishini bilasizlar. Hatto daladagi ituzum, dumigom, g'umay, kurmak, qariqiz, bangidevona, pechak, semizo't va ajriqlar ham zararsiz emas emish. Jondan to'ydim, taqdirim shu ekan. Maslahatim shuki, buloqdan toza suv olib kelinglar va meni yuvinganimdan so'ng yenglar, shunda qorinlaring og'rimaydi», debdi. Bu gap Katta Ilonga ma'qul kelibdi va sherigini qamish, qo'g'a, sho'ra va salom-alik kabi o'tlarning uyog'idagi buloqqa yuboribdi. Suv ham keltirilibdi. Ayyor Quyoncha shoshilmay yuvinibdi. Oyog'i ostidagi tuproq tepkilanib, loy bo'libdi. Ayyor Quyoncha loyni ikki qo'lga olib, unga tikilib turgan ikki Ilonning ko'ziga otibdi va sakrab qochibdi. Ilonlar esa ko'zi loyga to'lib, Quyonchaga tashlandik, deb bir-birini tishlab olibdi.

Ayyor Quyoncha qutulganiga xursand bo'lib, qo'shig'ini kuylab ketaveribdi. Bir payt Odam ovozi eshitibdi:

Shudgor qilib sepaman urug',
Qovunga bor yaylovda qo'riq.

Yurtim to'ysa, duosi yaxshi,
Yo'q demasdim, bo'lsa bir to'riq.

Yaqin borsa, Dehqon Yigit kartoshka kavlayotgan ekan. Dehqon Yigit ham Ayyor Quyunchani ko'rib qolib, chaqiribdi. Quyuncha yaqin borishga qo'rqib, beriroqda to'xtabdi. Dehqon unga bir dona kartoshka tashlabdi. Ayyor Quyuncha kartoshkani maza qilib yebdi. Qorni to'ygan ekan, rahmat aytib, qulog'ini likillatib yo'lida davom etibdi.

Bir payt kichik tog' oldiga borib qolibdi. Yoyiq o'tloqda arqonlangan bir hayvonni ko'rib qolibdi. Osmonda esa ko'kqarg'a, kaptar, yovvoyi qaldirg'och, kurkuldak va burgutlar uchib yurgan ekan. Yaqinroq borib qarasa, arqonlangan jonivorning ham qulog'i uzun ekan, ular bir-birlarini ko'rib, hayron bo'lishibdi va gaplashishibdi:

- Noming nima?
- Ayyor Quyuncha. O'zingniki-chi?
- Hangi Eshak.
- Nega Hangi deyishadi?
- Hangrab qo'shiq aytaman.
- Qani, ayt-chi!

Hangi eshak qo'shig'ini boshlabdi:

Qo'shig'im ia-ia,
Yeyman ajiriq, sho'ra,
Yelkam yag'ir, yukim ko'p,
Manzil uzoq-ku, eh-a.

- Men ham o'tni yaxshi ko'raman!
- Qulog'imiz ham o'xshash ekan!

– Kel, do'stlashamiz!

– Bo'ldi, do'stlashganimiz bo'lsin, – deb ular do'stlashishibdi.

Hangi Eshak Ayyor Quyunchaga hasratini ayta boshlabdi: «Taq-taq ovozi eshityapsanmi? U mening egam Cho'loq Ovchi bo'ladi. Har kuni miltiq va boltasini olib keladi, archalarni rosa kesadi. Zira urug'ini sidirib oladi. Bahorda esa rovoch barglarini yuladi, shirach ildizlarini kavlab olib ketadi. Suv ichgani kelgan kakliklarni otadi. Uni ko'rsa, hatto, burgut ham balandlab uchadi. O'tinlarni menga shunchalik ko'p yuklaydiki, uyga zo'rg'a yetib boraman, yag'irimni davolamaydi ham», debdi.

«Unday bo'lsa, do'stim Hangi Eshak, men seni bu azobdan qutqaraman», deb Ayyor Quyuncha chopib ketibdi. Ovchining yaqiniga borsa, Cho'loq Ovchi qo'shiq aytib, archalarni kesayotgan ekan:

Miltig'im paqillaydi,
Tuzoqlar shaqillaydi.
O'ljani ko'rgan zamon,
Itginam akillaydi.

Cho'loq Ovchi bugun itini olib kelmagan ekan. Bir payt oqsoqlanib kelayotgan Quyunchani ko'rib qolibdi. Boltasini irg'itgan ekan, Quyuncha sakrab olibdi. Bolta o'tib ketib, tog'dagi toshlar orasida yo'qolibdi. Cho'loq Ovchi miltig'ini olib o'q uzibdi, Ayyor Quyuncha tosh panasiga o'tib olibdi, yana otibdi, tegmabdi.

Shu alfozda ancha vaqt o'tibdi, o'qi ham tugabdi. Cho'loq Ovchi o'ljadan umidini uzibdi, uning ustiga adashib qolganini payqabdi.

342725

Ayyor Quyoncha do'sti Hangi Eshak oldiga qo'shig'ini aytib kelibdi va Ovchini adashtirganini aytib beribdi.

Eshakning labi osilib, qulog'i shalpayib ketibdi: «Bu o'rtada Bo'rilar yuradi, ikkalamizni ham yeb ketishi mumkin, Ovchi egamsiz holimizga voy», deb turgan ekan, uzoqdan Yirtqich Bo'ringa qo'shig'i eshilib qolibdi:

Tishimni ko'r, g'ijg'ondir-r-r,
Xush ko'rganim Quyondir-r-r,
Qo'ymi, Eshak yo'liqsa,
Yem bo'lmog'i ayondir-r-r.

Eshakning oyog'i qaltirab, qaqqayib qolibdi. Ayyor Quyoncha esa qo'shiq kelgan tomonga chopib ketibdi. Yirtqich Bo'ri Quyonchani quva ketibdi. Ayyor Quyoncha ilgari ko'rib ketgan jarlik tomonga qochibdi. Yirtqich Bo'ri yetay deb qolganida, jarlik qirg'og'igacha to'g'ri chopib borgan Ayyor Quyoncha birdan yon tomonga olib qochibdi.

Ayyor Quyoncha xotirjam tortib endi qaytmoqchi bo'lib turgan ekan, miltig'ini hassa qilib kelayotgan Cho'loq Ovchini ko'rib qolibdi. Ovchi kechki g'irashirada Quyonchani ko'rmabdi, ammo jardagi botib qolgan Bo'rini ko'rib qolib, astagina jardan tushibdi. Miltiq qo'ndog'i bilan Bo'rini urib o'ldiribdi, uni tortib olaman deb, o'zi ham botib qolibdi. Cho'loq Ovchi botqoqlik o'simliklari: qo'g'a, salom-alik, kashnicho't va qamchingullarga rosa tirmashib aslo chiqolmabdi. Ayyor Quyoncha Hangi Eshak yoniga kelib: «Bo'ri o'ldi, Ovchi botib qoldi, endi xursandmisan, do'stim?», debdi.

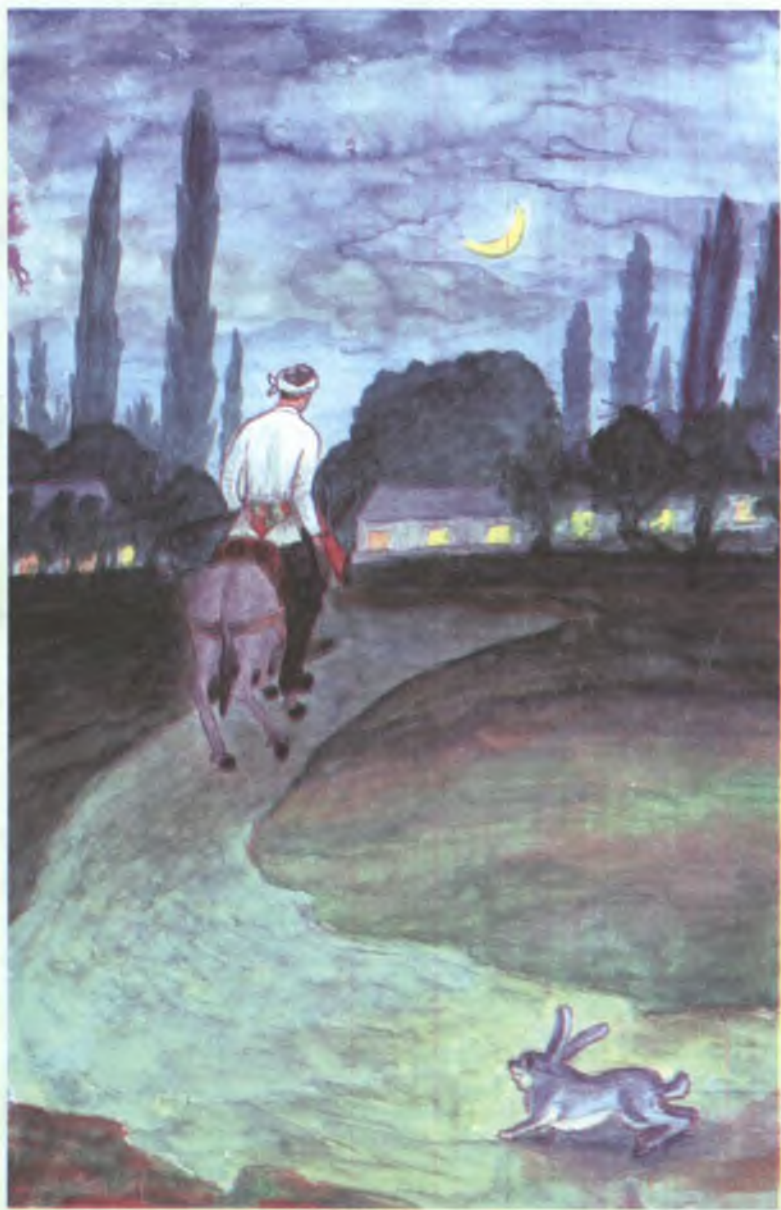
Eshakning yana labi va qulog'i osilib ketibdi: «Xo'jayinsiz menga qiyin bo'ladi», degan ekan, Ayyor Quyoncha: «Qoziqni tishing bilan tortib sug'ur», debdi, Eshak sug'uribdi. Ikkovlari jar yoqasiga borishibdi va arqonni tashlashibdi. Cho'loq Ovchi arqonga osilib, botqoqlikdan chiqib olibdi. O'tin va bo'ridan voz kechib, eshagiga minib, uyiga jo'nab qolibdi. Quyoncha ham ergashib ketaveribdi. Hammayoq qop-qorong'u ekan, qishloq chetidagi uyga kelishibdi. Eshakning og'iliga Ayyor Quyoncha ham kirib olibdi

Qishloq juda sershovqin ekan: bir yoqdan ko'chadagi mashinalar shovqini, uyda ham shovqinli qo'shiq, uzoqdan esa allaqanday to'y shovqini eshitiladi. Son-sanoqsiz chiroqlar, uning ustiga tutunli havo. Ayyor Quyonchanning ketgisi kelib qolibdi. Do'sti Hangi Eshakka yem va beda uchun minnatdorchilik bildiribdi: «Yolg'iz bog'ning u yog'idagi tepalik ortida bizning ham hovli bor. O'tlar ko'p, xushmanzara joy, bizga o'sha tomonlar yoqadi, sen ham albatta borgin!», deb qishloq itlariga bilintirmay, chiqib ketibdi.

Tog', dala va tepalikdan o'tganda uyi tomonni ko'rib, quvonib ketibdi va qo'shiq kuylab uyiga kirib boribdi:

Hamma narsa chambarchas,
Bitta qo'ldan chiqmas qars,
Tabiatni asramoq,
Hammamizga ekan farz.

Ona Quyon Ayyor Quyonchani koyib urushibdi-yu, ammo uning omon kelganiga shukur qilibdi. Ayyor Quyonchanning aka-singillari ham quvonib

sakrashibdi. Uni sersharbat mevalar va karam bargi bilan siylashibdi. Ayyor Quyoncha biroz dam olgach, ko'rgan-bilganlarini aytib beribdi:

– Odamlarda bir maqol bor: «Yurgan daryo, o'tirgan bo'yra», degan. Juda to'g'ri ekan, men juda ko'p narsalarni ko'rdim va bilib oldim. Faqatgina yolg'iz safar qilish ancha xatarli ekan, shuning uchun yaxshi hamroh bilan dunyo kezishni sizlarga maslahat beraman. Endi eshikni berkitib, maza qilib uxlaylik. Bizni ertaga ko'plab xayrli ishlar kutadi, – debdi.

Shunday qilib, Ayyor Quyoncha haqidagi ertagimiz tugadi. Aziz bolajonlar! Safarlarda qiynalmaslik uchun va ko'proq narsalarni ko'rmoqchi bo'lsangiz, a'lo o'qishingiz, har qanday safarga ham puxta tay-yorgarlik ko'rishingiz kerak bo'ladi.

Omon bo'ling.

Tamom.

20-fevral, 1990-yil

